

єдиному формозмісті правосвідомості та правової культури, у межах філософсько-правової та філософської методології правоосмислення, артефактового правовідбиття, намагається істинно вирішити основне питання філософії правосвідомості (відношення до...) та правової культури, які в парадигмі правосвідомості як юридичної категорії та як загальної правової метатеорії набуває стану основного питання юридичної правової науки та правової культури за перехідного правостановлення, коли механізмом правового регулювання суспільних відносин стає правова свідомість, під час чого здійснюється трансформація належного правосвідомості в її суще, або, іншими словами, відбувається зміна циклу соціальної активності правосвідомості, що змінює рівень пріоритетності артефактів правової культури.

Література

1. Luijpen W.A. Phenomenology of Natural Law. – Pittsburg, 1967. – 510 p.
2. Кудрявцев В.Н., Казимирчук В.П. Современная социология права. – М.: Знание, 1999. – 251 с.
3. Бачинин В.А. Философия права и преступления. – Х.: Фолио, 1999. – 840 с.
4. Поппер К. Відкрите суспільство та його вороги: У 2 т. – К.: Бриз, 2007. – Т. 1. – 261 с.
5. Маркс К. Тезиси о Фейербахе // Маркс К., Энгельс Ф. Соч. – 2-е изд. – Т. 3. – С. 421 с.
6. Маркс К. К критике политической экономии // Маркс К., Энгельс Ф. Соч. – Т. 13. – 351 с.
7. Энгельс Ф. К жилищному вопросу // Маркс К., Энгельс Ф. Соч. – Т. 18. – 431 с.
8. Хеффе О. Політика. Право. Справедливість. Основоположення критичної філософії права й держави. – К., 1994. – 614 с.
9. Кленнер Г. Від права природи до природи права. – Х.: Основа, 2007. – 681 с.
10. Kelsen H. Communist Theory of Law. – London, 1955. – 579 p.
11. Соловйов Э.Ю. Правовой нигилизм и гуманистическое содержание права // Квинтэссенция (Философ. альманах). – М.: Проза, 2007. – 294 с.
12. Четвернин В.А. Демократическое конституционное государство: Введение в теорию. – Казань: Парта, 2007. – 254 с.
13. Нерсесянц В.С. Юриспруденция. Введение в курс общей теории права и государства. – М.: Юрист, 2007. – 286 с.
14. Денисов Ю.А., Спиридонов Л.И. Абстрактное и конкретное в советском правоведении. – Л.: Прогресс, 1987. – 283 с.

УДК 378.147

Н.І. Матвіїшин

НАВЧАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОГО МИСЛЕННЯ У СТУДЕНТІВ-ЮРИСТІВ

Сучасний розвиток юридичної освіти та й освіти вищої школи взагалі переживає тепер суттєві зміни, пов'язані з модернізацією навчального процесу. Українська вища школа нині перебуває на початковому етапі інтенсивного впровадження прозахідних методів, принципів та напрямів навчання з адаптацією їх до вже існуючих норм освіти, які міцно закріпилися в радянський період. Слід зазначити, що «радянська» система навчання у вищій школі мала низку

позитивних моментів, якщо не враховувати «пропартійне» виховання тогочасної молоді.

Основним пріоритетом такого педагогічного процесу була висока кваліфікація теоретично «підкованих» кадрів. Разом з тим юридичне знання і правове мислення – поняття нетотожні. Зокрема, А.І. Овчинніков обґрунтовує домінуючу парадигмою, визначенням етнічної культури, національним менталітетом та суспільно-політичною ситуацією [3, с. 274].

Розглянемо модель формування сучасного правового мислення з точки зору вітчизняних та зарубіжних науковців. А.І. Овчинніков вважає, що глибоке осягнення змісту права можливе лише в ситуації активного занурення в правову сферу через розширення контексту інтерпретації правових явищ, не в пасивному «відображенні» соціально-правової дійсності або заучуванні певних закономірностей [3, с. 275]. Тобто аналізуючи зазначене тлумачення, ми можемо стверджувати, що правова наука, втілена в обов'язковій вузівській програмі, потребує посиленого вивчення студентами не лише понять та категорій, а власне, осмислення змісту юридичних документів судових процесів різних інстанцій, їх аналіз та ретельне дослідження. Сучасне правове навчання, на жаль, не надає цьому особливого значення.

Автор також зазначає, що право не підлягає лише одному виміру, одному правильному визначенню [3, с. 275]. В аспекті одного виміру правова освіта дедалі більше відходить від філософсько-культурного контексту і набуває, таким чином, рис юридичного позитивізму, створює віртуальну систему офіційного права, далекого від реального життя.

Такі тенденції спостерігають й інші науковці. Наприклад, Н.С. Юліна критикує сучасну вузівську освіту з точки зору її основи – навчати мислити «самостійно та критично, тобто рефлексивно та саме рефлексивно, творчо і контекстуально» [4, с. 107]. Навчальний процес у такому разі зводиться до «зациклювання» на вивченні правових категорій, понять, термінів, які повинні бути основою формування правового мислення, тобто осмислення суті теорії присутнє, але відсутнє практичне застосування знань. У результаті студент-майбутній юрист не зуміє ні пояснити, ані дослідити, ані проаналізувати моральні проблеми, міжособистісні конфлікти тощо і відшукати шляхи їх вирішення.

Сучасна європейська юридична освіта досліджує право в поєднанні з іншими гуманітарними дисциплінами. Цей позитивний досвід переймають інші пострадянські держави. Зокрема, В.В. Бойцова та Л.В. Бойцова вказують, що тенденції такої освіти «пов'язані з поглибленням вивчення історії та соціології права, а також права в соціально-політичному контексті» [1, с. 76].

О.В. Мартишин чітко визначив, що сучасні підручники з теорії держави та права характеризуються помітним формалізмом та догматизмом, конструюванням штучних схем, які є недостатніми для розуміння суті предмета [2, с. 99].

Правова підготовка студентів значною мірою ускладнюється відсутністю для нього часу науково обґрунтованої професіограми юриста. За таких умов кожен викладач, виходячи з особистого бачення образу правознавця, прагне визначити

обсяг певних знань, умінь і навичок, якими повинен оволодіти студент у процесі вивчення тієї чи іншої правової дисципліни.

Відсутність чіткого бачення цілей навчального предмета негативно впливає і на мотиваційно-стимулюючий компонент педагогічного процесу. Студенти дуже часто не усвідомлюють значущості тієї чи іншої правової дисципліни в професійному становленні. Це формує переконання в тому, що рушійною силою навчальної діяльності є переважно зовнішня мотивація (страх перед викладачем, прагнення одержати високий бал тощо), внутрішня мотивація (зацікавленість процесом і результатами професійного становлення) як стимул майже не діє.

Слід також ураховувати, що на ставлення студентів до навчання, а отже, і на якість педагогічної підготовки впливає не лише зміст навчальної дисципліни. Істотне значення має організація навчального процесу. Лише тоді, коли студенти матимуть можливість виявляти ініціативу, самостійність і творчість, можна чекати належної мотивації навчальної діяльності.

Останнім часом пошквалилися пошуки методів і прийомів активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів: впроваджуються ділові ігри, проблемне навчання, творчі роботи, удосконалюються традиційні форми занять – лекції, практичні та лабораторні роботи тощо. Проте навчальна діяльність наших студентів поки що значною мірою позбавлена творчості. На лекційних і семінарських заняттях їм відводиться здебільшого роль спостерігачів за працею викладача.

Виправити таке становище значною мірою допомагає організація самостійної роботи. Саме її впровадження створює надійні основи для розвитку ініціативи і самостійності, диференціації та індивідуалізації навчання, формування у студентів власних поглядів і переконань.

Проте організація навчального процесу є такою, що у студентів залишається мало часу для самостійної роботи. Вони переобтяжені аудиторними заняттями, коефіцієнт корисної дії яких (особливо, коли третьою, а інколи навіть і четвертою парою ставлять лекцію) досить-таки низький. Крім того, ефективність самостійної роботи прямо залежить від її організації. Якщо самостійна робота має механічний характер (прочитати, законспектувати, виписати та ін.), то вплив її на результати педагогічної підготовки буде незначним.

Наступним напрямом вирішення проблеми є залучення студентів до активних наукових пошуків. Саме організація науково-дослідної роботи створює можливість реальної активної співпраці між викладачами і студентами, між студентами і юристами, а також самостійне вивчення та аналіз студентами юридичної документації, що значно прискорює формування відповідальності, підвищує інтерес до теорії права.

Самостійна науково-дослідна робота спонукає по-іншому розглядати суть і зміст юридичних дисциплін. Особлива увага спрямовується на способи поповнення знань. Принципово змінюється характер пізнавальної діяльності: замість відтворення і закріплення знань – самостійний пошук елементів свідомого досвіду, які входять до змісту освіти. Таким чином стимулюються зростаюча ак-

тивність і пізнавальний інтерес, забезпечується розвиток правового мислення майбутнього юриста – його стрижневої професійної якості.

Нинішнє соціальне замовлення України щодо професійної освіти майбутніх юристів актуалізує сутнісний зміст правової освіти, її діяльнісний характер, спрямований передусім на оволодіння фахівцем практичними навичками навчально-виховного процесу.

У цьому контексті особлива роль відводиться навчальній практиці у вузі. Вона дає студентам можливість відчутти значущість теорії права для професійної діяльності, апробувати рівень своєї підготовки, підвищує інтерес до наукових джерел.

Однак, незважаючи на особливу роль навчальної практики в професійному становленні студентів, сьогодні намітилася тенденція до поступового згортання окремих її видів. Зокрема, це стосується пропедевтичної, або, як її ще називають, навчально-виховної, практики. Причини такого явища різні: певною мірою це пояснюється введенням бакалаврської підготовки, і практика на II–III курсах має тепер необов'язковий характер, вона збереглася лише в деяких вищих навчальних закладах.

На результати пропедевтичної практики також негативно впливає недостатньо чітке визначення її цілей, а відповідно й змісту, методів і форм проведення. Водночас саме пропедевтична практика відіграє істотну роль у системі педагогічної підготовки студентів. Правильна її організація сприяє формуванню вмінь і навичок помічати та аналізувати правові явища і процеси, відчутти всю складність і в той самий час привабливість обраної професії.

На правову підготовку студентів значною мірою впливає якість контролю за результатами навчальної діяльності. Напевно, не буде перебільшенням сказати, що це найслабша ланка в системі педагогічної підготовки майбутнього юриста. Поки в практиці навчального процесу переважає усна форма контролю, яка до того ж проводиться нерегулярно, а через відсутність чітких стандартів – часто і необ'єктивне. Порівняно ще дуже мало місця в практиці педагогічної підготовки майбутніх юристів відводиться письмовому і комп'ютерному контролю. Водночас дослідження показують, що відсутність регулярного об'єктивного контролю знижує інтерес студентів до результатів своєї праці, а відповідно, негативно впливає і на ставлення до навчання.

Останнім часом посилилась робота щодо впровадження рейтингової системи контролю. Будь-яке нововведення тільки тоді має шанс на успіх, коли ті, хто його впроваджують, і ті, для кого воно впроваджується, вбачають у цьому особистісний сенс. Якщо ні викладач, ані студент не відчують, що ця система контролю дає їм певні додаткові блага, то марно сподіватись на успіх. Вважаємо, що ця цікава й ефективна форма контролю може саме сьогодні запрацювати. Є студенти, які навчаються за державні і власні гроші. Їх класифікували за результатами вступних іспитів. Отож, доцільно було б після кожного року навчання відповідно до набраних балів визначити, хто в наступному навчальному році матиме право користуватися державними пільгами, а хто не заслужив, хай платить із власної кишені.

Право навчатися за державний рахунок слід виборювати сильнішим. Хай вони це і підтверджують своєю працею. За таких умов значно посилюється інтерес кожного студента до результатів навчання, до його успіхів з кожного предмета. Атмосфера інтелектуального напруження була б стимулом, вагомим важелем активізації навчальної діяльності всіх студентів.

Особливо актуальною є проблема навчальної професійної підготовки студентів-заочників. У них кількість аудиторних годин порівняно з очною формою скорочено в три-чотири рази. Такий стан речей вимагає перегрупування змісту навчальних програм, виділення опорних тем, а також навчального матеріалу для самостійного опрацювання.

Очевидно, для збереження основного дидактичного змісту потрібно розробити єдину програму, забезпечивши інтеграцію навчального матеріалу, з подальшим чітким визначенням тем, які розглядаються на лекційних, семінарських і лабораторних заняттях, і тих, які пропонуються для самостійного опрацювання. При цьому слід відмовитися від практики очного навчання, де теми лекційних, семінарських і лабораторних занять часто дублюються. На семінарських і лабораторних заняттях із студентами-заочниками доцільно розглядати ті теми, які пропонувались для самостійного опрацювання.

Студенти-заочники потребують більшого забезпечення відповідною методичною літературою, що вчила б, як самостійно працювати з підручником, науковими джерелами, проводити юридичне дослідження.

Оскільки студенти-заочники мають менші можливості для активного безпосереднього спілкування з викладачем, потрібно перенести центр такого спілкування на опрацювання юридичної літератури та перегляд фільмів на правову тематику з їх подальшим аналізом. З цією метою треба чітко визначити з кожного навчального курсу список наукової літератури, передбачити форми завдань для її аналізу й контролю.

Просте механічне визначення тем за програмою очного навчання для аудиторного і самостійного опрацювання студентами-заочниками тут не зовсім підходить. Згідно з проведеним нами аналізом вузівської навчальної програми для студентів-юристів на першому курсі майже рік відводиться для вивчення теорії держави і права, конституційного права – семестр, загальних вузівських дисциплін – філософії, релігієзнавства, основ економічної теорії, практикуму з української мови тощо – семестр. Відповідно, на другому – п'ятому курсах студенти вивчають галузі права, тобто теоретично мають нагоду отримати знання зі спеціальності. На наш погляд, досить мало годин надається для вивчення права власності (особливо не звертається увага на захист права власності), сімейного права (зокрема, ювенального права), а також податкового законодавства. Зазначимо, що складність вивчення цієї дисципліни, на наш погляд, полягає в постійній зміні та введенні нових нормативних актів. Відповідно, вища школа потребує висококваліфікованих науковців та практиків у цій галузі.

Особлива роль у зростанні статусу правових дисциплін, якості юридичної підготовки студентів належить викладачеві. Саме його професіоналізм, осо-

бистісні якості є визначальними у формуванні у студентів позитивного ставлення до правових проблем, їхньої професійної спрямованості. А це, у свою чергу, ставить підвищені вимоги до відбору викладачів правових дисциплін, створення умов для професійного зростання.

Таким чином, актуальність проблеми правової підготовки майбутніх юристів, її складність потребують комплексного підходу в пошуках оптимальних варіантів її вирішення, консолідації дій науковців і викладачів. Тільки спільними зусиллями, виваженими підходами, творчим ставленням до виконання своїх професійних обов'язків можна досягти належних результатів.

Література

1. Бойцова В.В., Бойцова Л.В. Европейский образовательный процесс и Россия // ОНС. – 2000. – № 6. – С. 76.
2. Мартышин О.В. Место теории государства и права, философии права и истории политических учений в системе высшего юридического образования: Науч.-практ. конф. // Гос. и право. – 2000. – № 12. – С. 99.
3. Овчинников А.И. Правовое мышление: теоретико-методологический анализ. – Ростов/Д.: Изд-во Рост. ун-та, 2003. – 344 с.
4. Юлина Н.С. О педагогической методике обучения миролюбию М. Липмана // Вопр. философии. – 1995. – № 2. – С. 107.

УДК 344(477)

С.М. Скуріхін

ПРАВОВІ АНОМАЛІЇ ТА ЇХ ПРОЯВ У ДІЯЛЬНОСТІ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

Сучасну Україну захлиснула хвиля політичної нестабільності, викликана протистоянням двох політичних сил. Видання неконституційних указів, підміна законності доцільністю, нівелювання ролі судових органів у вирішенні конфліктних ситуацій у країні призводять до поглиблення кризи, розчарування населення не тільки в політичних лідерах, але й у регулюючій ролі законодавства, породжують негативне ставлення до всіх явищ і процесів, так чи інакше пов'язаних із правом.

На переломних етапах розвитку будь-якого суспільства помітно зростає роль силових структур у механізмі держави (правоохоронних органів, органів державної безпеки, Збройних Сил). Протиборчі політичні сили найчастіше прагнуть поставити під свій контроль або, як мінімум, заручитися підтримкою даних інституцій. Однак втягування їх у політичну боротьбу спричиняє серйозну загрозу всьому суспільству. У сучасних державах склалася практика обмеження участі силових структур у владних відносинах. Суспільство страхується від їх включення в політичну боротьбу шляхом законодавчого оформлення їхньої компетенції й залежності даних органів від різних гілок влади. Однак в умовах персоніфікації суспільства об'єктивні процеси суспільного розвитку дедалі більше